

Отримано: 18 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: helen.tkachyk@gmail.com

kristinanagornaoleks@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-74-78

Ткачик О. В., Нагорна Х. О. Мовно-жанрова специфіка кіносценаріїв фільмів медичної тематики: корпусний підхід. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 74–78.

УДК: 902'18(477.82)

Ткачик Олена Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Нагорна Христина Олексіївна,
студентка магістратури

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОВНО-ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА КІНОСЦЕНАРІЇВ ФІЛЬМІВ МЕДИЧНОЇ ТЕМАТИКИ: КОРПУСНИЙ ПІДХІД

У статті досліджено лексико-семантичні, синтаксичні та функціональні аспекти жанру кіносценаріїв. В рамках жанрових особливостей кіносценаріїв фільмів медичної тематики особливу увагу приділено функціонуванню в них медичної термінології. Серед особливостей жанру кіносценаріїв зазначено наближеність мови до розмовного стилю, насиченість діалогами, детермінологізація медичних термінів. В ході дослідження застосовано корпусний підхід, кількісний та якісний методи аналізу, створено корпус тестів кіносценаріїв фільмів медичної тематики – SOMS (Screenwriting on Medical Subject) та проаналізовано його за допомогою корпусного менеджера AntConc. Засоби корпусної лінгвістики (методи ключових слів, частотності, контекстуальний аналіз на основі конкордансу та інші) надали змогу підтвердити зазначені характеристики щодо мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв. Результати цього дослідження є підставою для детального дослідження мови кіносценаріїв різної тематики, їх порівняльного аналізу.

Ключові слова: жанр кіносценаріїв, медичні терміни, корпусна лінгвістика, колокати, конкорданс, статистичний, кількісний аналіз, корпус SOMS, корпусний менеджер AntConc.

Olena Tkachyk,
Ph.D., D.Philology, Associate Professor
Khrystyna Nahorna,
Master Degree Student

National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

LANGUAGE SPECIFICITY OF SCREENWRITING ON MEDICAL SUBJECT: A CORPORA-BASED APPROACH

This article explores lexical, semantic, syntactic and functional aspects of screenwriting on medical subject. There are considered the genre features of screenwriting, functioning of medical terminology in them. A corpora-based approach, quantitative and statistical methods have been applied to confirm the hypotheses regarding the linguistic and genre specificity of screenwriting on medical subject.

As a text, screenwriting is written in the form of dialogue and tends to compression and economy. Screenwriting and its dialogue is an illusion of everyday speech, but with a clear direction and purpose.

In the course of the study, we hypothesized that language characteristics of screenwriting on medical subject are similar to informal conversational style ones. To confirm the hypotheses, a corpora of screenwriting on medical subject (SOMS) was created. Corpus SOMS consists of 101 episode scripts of 5 popular American TV series on medical subject, the amount of tokens 1 155 735. Corpora-based research included using of statistical, quantitative methods; applied corpora methods, such as: keyword list, concordance, collocates, clusters/N-grams, regular expressions and the obtained results, practically confirmed previously suggested hypotheses.

Medical terminology, while functioning in screenwriting undergoes the process of determination, leaves the professional vocabulary and enters the common one. Vocabulary of screenwriting appeared to be informal, conversational. Moreover, syntax is simplified. Short simple, ellipsis or complex sentences, short and universal grammatical forms, such as 'gonna, ain't', are used. The foregoing points testify such characteristics of medical screenwriting such as informality and closeness to conversational style.

The results of the study are the basis for further investigation of specificity of screenwriting genre and functioning peculiarities of medical subject within this genre. Using a comparative method, other subjects, presented in the genre of screenwriting, can be explored; common and different features can be distinguished; language specificity can be discovered.

Key words: screenwriting, genre, medical subject, terminology, corpus linguistics, statistical, quantitative methods, corpus SOMS, corpus manager AntConc.

Кіносценарії як тип медіатексту є жанром, що зацікавляє багатьох науковців, адже зростаюча популярність кіно і вплив медіа на сьогодення, є підставою для дослідження даного явища. Медична галузь яскраво представлена в сучасних кінематографічних зразках, що зумовлює **актуальність** дослідження жанру кіносценаріїв медичної тематики.

Тема кіносценаріїв є в доробку таких вчених як Г. Г. Слишкін, М. А. Єфремова, Д. Ларош-Буві, Д. Бордвел, Б. Бреді, Д. Г. Вінстон, Дж. Гаснер, Е. Беттс, С. Козлофф, Р. Маккі, М. Олівер, С. Прайс, К. Штернберг; корпусно-базований підхід застосовували в дослідженнях мови кіносценаріїв С. Дж. Тейлор, М. Беднарк та ін.

Результати проведених досліджень свідчать, що жанр кіносценаріїв за мовними характеристиками має багато спільного з розмовним стилем мовлення. **Новизна** даної статті полягає у встановленні мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв медичної тематики засобами корпусної лінгвістики, які дають можливість отримання точних та об'єктивних даних щодо лексико-семантичних, синтаксичних та функціональних аспектів текстів зазначених кіносценаріїв.

Метою статті є встановлення мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв фільмів медичної тематики. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення наступних **завдань**: схарактеризувати лексико-семантичні, синтаксичні та функ-

ціональні аспекти жанру кіносценаріїв; створити власний корпус текстів медичної тематики; проаналізувати жанрові особливості кіносценаріїв у створеному корпусі, зокрема функціонування в ньому медичної термінології.

Виклад основного матеріалу. Кіносценарій як жанр, що має літературну цінність, своєю появою завдячує переходу німого кіно до звукового. Роль діалогу у кіно тепер стає центральною, і сценарист відіграє важливішу роль у виробництві кінокартин.

Деякі дослідники позиціонують кінематографічний діалог як «звичайну мову», «повсякденну розмову», не вивчаючи його особливостей, проте важливо відрізнити кінематографічний діалог від діалогу в інших жанрах чи від розмови в реальному житті.

Перше, що відрізняє діалог від розмови, це те, що розмова є усною і спонтанною, а діалог – «літературною конструкцією» [7, с. 89]. С. Козлофф стверджує, що діалог в оповідному кіно ніколи не дорівнює спонтанному мовленню, незважаючи на те, що він зазвичай прагне створити враження реальної розмови. Задля цього актори додають в своє мовлення паузи-вагання (*uh, um*), вигуки (*ooh!*) повтори (*yeah, yeah*), таким чином роблячи діалог більш реалістичним [12, с. 82]. Діалог же, насправді, був «написаний і переписаний, цензурований, відшліфований і виконаний» [8, с. 18].

Щодо інших характеристик кіносценарних діалогів Бреді [6, с. 57-58] підкреслює явище економії мовних зусиль: для досягнення «ілюзії повсякденного мовлення» актори використовують неповні речення, порушують послідовність викладення своїх думок тощо. Він зазначає, що кінематографічний діалог – це ілюзія щоденної мови, але з чітким напрямком і метою.

Роберт МакКі однак пояснює іншу причину необхідності мовної економії у кіносценарних діалогах. Він стверджує, що тривалі виступи не відповідають естетиці кіно. Якщо лінія діалогу довга, то камера зупиняється на обличчі, очі глядачів нудьгують, тому що вони поглинають усі візуальні елементи кадру за десять-п'ятнадцять секунд, а тоді кадр стає надлишковим при візуальному сприйнятті [11, с. 122].

Можливо, в кіносценарії сьогодні використовують короткі репліки і тому, що глядачі звикли до них, а довгі складнопідрядні речення порушують ілюзію природності, притягуючи увагу до штучно побудованого характеру діалогу. Ми схильні уникати складнопідрядних речень в повсякденній бесіді, що ймовірно є причиною уникнення їх в діалогах у кіносценаріях, адже тоді вони будуть звучати неприродно і нереалістично. А складний діалог зі складним синтаксисом і довгими репліками, можливо, не спрацює в кінематографії, яка відома своєю швидкою прогресією з точки зору сюжету та нарації [5, с. 211].

Отже, жанр кіносценаріїв містить низку особливих характеристик, які є спільними з неформальним стилем, з розмовним жанром.

Наступним етапом дослідження є визначення впливу особливостей жанру кіносценаріїв фільмів медичної тематики на функціонування в ньому медичної термінології. Звернемося до питання про роль термінів в кіносценаріях і визначимо їх основні функції.

Термін, як системна одиниця, розвивається під впливом як інтралінгвальних, так і екстралінгвальних факторів. У порівнянні з іншими групами лексики, позамовні фактори набувають окремого значення саме при формуванні значення та особливостей функціонування термінів.

Кіносценарії можна віднести до об'єктивних екстралінгвальних факторів, що впливають на розвиток мови, оскільки сприяють функціонуванню терміна поза системою. Як зазначає В. Даниленко, «емоційно-експресивна нейтральність та певна дефінітивна незавершеність складають вторинну ознаку будь-якого терміна. Емоційно-стилістичних якостей терміни набувають лише в певних ситуаціях, не природних для терміна, як-от попадання в простори кіносценаріїв. Тому доцільніше буде говорити не лише про перебування терміна в системі, а й його функціонування поза нею» [1, с. 40]. У середовищі кіносценаріїв відбувається розширення сфери вживання терміна, здійснюється його детермінологізація. При детермінологізації спостерігається спрощення семантики терміна, а точне, повне і глибоке визначення поняття поступається місцем приблизному, наївному тлумаченню.

Задля повної реалізації інформативної функції медичного терміна він повинен бути зрозумілий читачеві. Неправильне використання термінів чи нерозуміння їх реципієнтом кіносценарію суперечить естетичному ідеалу мови кіносценаріїв, що знижає інформативність кіносценарію в цілому [4, с. 208-213].

Здобуті в результаті дослідження результати щодо жанрових особливостей кіносценаріїв та функціонування медичної термінології у відповідному жанрі дають підстави для подальшого дослідження кіносценаріїв медичної тематики в межах корпусної лінгвістики.

Корпусна лінгвістика формує самостійний науковий напрям, досягнення якого є новим етапом у розвитку наукової думки. Як стверджує Т. МакЕнері, **корпусні дослідження**, як основа для емпіричної лінгвістики, фундаментально відрізняються від традиційних досліджень текстів. «Загалом, будь-яка збірка більш ніж одного тексту може називатися корпусом... але термін «корпус», використаний в контексті сучасної лінгвістики, ...розглядається у відповідності з чотирма головними критеріями: репрезентативність, величезний обсяг текстового матеріалу, машиночитна форма і відповідність стандарту досліджуваної мови...» [10, с. 29].

Використання корпусів при проведенні досліджень призвело до теоретичної та методичної переорієнтації лінгвістики. Поряд з використанням корпусів як банку даних при проведенні якісного аналізу, лінгвісти все частіше застосовують методику кількісного аналізу: статистичні дані, аналіз сполучуваності лексем, мультिवаріантні методики [9, с. 28-30]. Але основою будь-якого кількісного аналізу є якісний аналіз або категоризація даних.

Після теоретичного визначення жанрових особливостей кіносценаріїв фільмів медичної тематики, наступним кроком нашого дослідження є практичне підтвердження окреслених ознак. Задля цього було створено корпус кінотекстів медичної тематики SOMS (Screenwriting On Medical Subject), що є репрезентативною базою текстів досліджуваного жанру.

З метою слідувати всім зазначеним вище критеріям, в тому числі збалансованості, було відібрано по одному сезону з кожного серіалу:

- «Анатомія Грей», 1 сезон, 17 епізодів;
- «Доктор Хаус», 8 сезон, 22 серії;
- «Клініка», 6 сезон, 22 епізоди;

- «Швидка допомога», 15 сезон, 22 епізоди;
- «Хороший доктор», 1 сезон, 18 епізодів.

Відповідно до критеріїв В.П. Захарова [3, с. 20-25] корпус SOMS має такі характеристики: він належить до письмових, еномовним, за критерієм літературності – літературний, спеціалізований, закритий, дослідницький, статичний, тегований, фрагментнотекстовий.

Кіносценарії фільмів були запозичені за посиланням <https://www.springfieldspringfield.co.uk> [13] і збережені на ПК окремими файлами у текстовому форматі, загальною кількістю 101 текст, із сумарною кількістю 1 155 735 токенів. Текстові файли було протеговано за допомогою мови маркування CLAWS5, аналіз проводився за допомогою корпусного менеджера AntConc. В дослідженні було використано низку функцій цього корпусного менеджера, а саме: *список ключових слів* (Keyword List), *конкорданс* (concordance), *колокати* (collocates), *фрази* (clusters/N-grams), *регулярні вирази* (regular expressions).

Першим етапом роботи з корпусним менеджером AntConc було застосування функції Keyword List та створення списку ключових слів. Референтним корпусом було обрано Brown Corpus (The Brown University Standard Corpus of Present-Day American English), який містить 500 зразків англомовного тексту, по 2 000 кожен, складений із творів, опублікованих у США в 1961 році, містить 1 014 312 токенів, відібраних з 15 текстових категорій різних жанрів [14]. Оскільки Brown Corpus представляє різножанрові зразки американської англійської, він відповідає цілям дослідження.

Список ключових слів у зіставленні з Браунівським корпусом дає можливість виокремити терміни медичної тематики в корпусі SOMS; застосовано функцію Keyword List, обрано смислові слова (notional words), серед них за показником Keyness від більшого до меншого такі: *patient* (582), *surgery* (freq.504), *heart* (471), *hospital* (307), *doctor* (304).

Далі ключові слова медичної тематики і низку інших найбільш вживаних, було класифіковано за такими семантичними категоріями:

Таблиця 1.

Ключові слова у корпусі SOMS

Учасники медичної сфери комунікації	<i>patient</i> (582), <i>doctor</i> (304), <i>intern</i> (121), <i>patients</i> (156), <i>surgeon</i> (126), <i>doctors</i> (123), <i>nurse</i> (103), <i>interns</i> (72), <i>nurses</i> (72)
Діагнози	<i>trauma</i> (155), <i>tumor</i> (132), <i>cancer</i> (135), <i>infection</i> (105), <i>pregnant</i> (82)
Симптоми, медичні показники	<i>pain</i> (225), <i>bleeding</i> (139), <i>hurt</i> (139), <i>sick</i> (147), <i>pulse</i> (101), <i>breathing</i> (101), <i>symptoms</i> (97), <i>bleed</i> (68), <i>treat</i> (93)
Стани пацієнтів	<i>die</i> (168), <i>dead</i> (189), <i>save</i> (119), <i>dying</i> (98)
Медична діагностика	<i>surgery</i> (freq.504), <i>test</i> (151), <i>ultrasound</i> (74), <i>hear</i> (195), <i>ekg – electrocardiogram</i> (69), <i>biopsy</i> (66), <i>ray</i> (109), <i>transplant</i> (61)
Органи тіла	<i>heart</i> (471), <i>brain</i> (223), <i>chest</i> (202), <i>liver</i> (137), <i>lungs</i> (103)
Медикаменти	<i>meds</i> (59), <i>antibiotics</i> (57)
Локація	<i>hospital</i> (307), <i>lab</i> (72), <i>labs</i> (119)

Отримані дані в межах категорії *Учасники медичної сфери комунікації* показують, що одина іменника використовується частіше, ніж множина. Цей факт ми можемо аргументувати тим, що медичний дискурс базується на міжособистісному спілкуванні комунікантів у відповідних ролях *лікар* та *пацієнт*. Постійний діалог, що відбувається між двома сторонами медичної сфери, підтверджує таку жанрову характеристику кіносценаріїв, як діалогічна побудова сценарію.

Щоб дослідити контекст відібраних нами ключових слів та спосіб представлення медичної термінології в корпусі, ми звернулися до функції Concordance Tool. Конкорданс, тобто вживання ключового слова в контексті, свідчить, що медична термінологія використовується як в межах професійної лексики, так і в рамках загальнозвживаної. Наприклад, лексема *surgery* вжито у контексті професійної розмови двох докторів: «...*There was a complication during surgery... A blood clot blocked an artery in your heart...*», також в контексті загальнозвживаної лексики: «...*If I worked here, I'd be performing surgery after surgery...*», і навіть вживатися в емоційно насичених контекстах: «...*You want me to attempt the fetal surgery again?...if it's the only way to save her life.*».

Для аналізу всіх ключових слів разом ми застосували функцію Concordance > Advanced, що дало нам змогу розглянути їх одночасно.

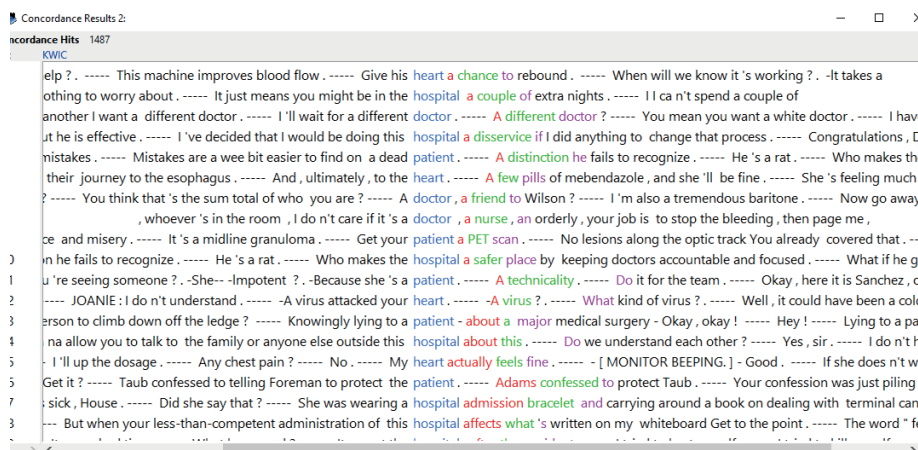

Рисунок 1. Конкорданс ключових слів

Контекст усіх ключових слів підтверджує раніше зазначену тезу про те, що в рамках кіносценаріїв здійснюється детермінологізація термінів, за якої спостерігається спрощення їх семантики.

Оскільки кінофільми орієнтовані на широке коло глядачів, а ключові слова корпусу кіносценаріїв включають як загальноновживану, так і професійну лексику, особливий інтерес для дослідження становила специфічна медична термінологія. Звертаємось до функції Keyword List, додаючи функцію Inverted Order. Результати показують, що слова із мінімальною частотністю 7 (*frequency* 7) є переважно термінами професійної медичної лексики, а саме: *vasculitis, vomit, tachycardia, subarachnoid, rectal, prolene, postpartum, placenta, pericardium, pediatrics, oncologist, neurosurge, neurology, melanoma* тощо. Специфічна термінологічна лексика, яка може бути незрозумілою глядачеві і вимагає додаткового пояснення, зустрічається вкрай рідко, що дає підстави підтвердити тезу про таку жанрову характеристику кіносценаріїв, як схожість з розмовною неформальною мовою.

Для визначення основних колокатів ключових слів було застосовано функцію Collocates > Advanced. Як і зазвичай, колокатами з найбільшою частотністю вживання є сполучники, артиклі, прийменники, займенники, форми дієслів *to have, to be*, але цікавими для дослідження видається ряд колокатів, що надають ситуації мовлення серйозності, іноді негативу: *rate, attack, brain, die, failure, problem, blood*. Отримані дані дають підстави стверджувати, що тексти медичної тематики часто транслюють негативні конотації, адже пов'язані з хворобами, втратами та смертністю.

Застосування функції Clusters разом з функцією Show Tags та використання Wild Cards необхідні в роботі з маркованим текстом для детальнішого синтаксичного аналізу даних корпусу.

Rank	Freq	Range	Cluster
1	250	79	i_pnp do_vdb n't_xx0 know
2	135	64	i_pnp do_vdb n't_xx0 want
3	84	52	i_pnp do_vdb n't_xx0 think
4	42	32	you_pnp do_vdb n't_xx0 know
5	41	35	you_pnp do_vdb n't_xx0 want
6	39	21	i_pnp do_vdb n't_xx0 need
7	37	25	i_pnp do_vdb n't_xx0 care
8	35	25	sent -----pun do_vdb n't_xx0 worry
9	34	20	i_pnp do_vdb n't_xx0 like
10	28	28	dps text_nn1 to_to0 be_vbi tagged
11	28	20	pnp 'm_vbb gon_vvg na_to0 go
12	27	21	you_pnp do_vdb n't_xx0 think
13	26	24	i_pnp ca_vm0 n't_xx0 believe
14	25	23	pun i_pnp 'm_vbb not_xx0 gon
15	23	19	i_pnp did_vdd n't_xx0 know
16	21	18	i_pnp did_vdd n't_xx0 want
17	21	18	pun what_dtq do_vdb you_pnp think
18	19	17	i_pnp do_vdb n't_xx0 see
19	19	10	i_pp do_vvp n't_rb know

Рисунок 2. Типові предикативні структури

За допомогою даної функції ми прагнемо визначити семантичні ознаки типових предикативних синтаксичних структур в жанрі кіносценаріїв медичної тематики. В пошукову лінію було введено *_VV* (усі дієслова), обрано позицію пошукового слова праворуч і збільшили розмір фрази до 8. Ми з'ясували, що дієсловам в стверджувальній чи то заперечній формі найчастіше передує саме особовий займенник *I* та *you*. Семантично найуживаніші присудки виражені дієсловами *know, want, think, need, care, worry, like, believe* тощо, тобто такими, що позначають розумову діяльність та емпатію.

Щоб дослідити корпус на предмет сурядності чи підрядності синтаксичних структур, ми скористалися функцією Concordance та тегами *_CJC_та *_CJS*, що символізують сполучники сурядності та підрядності відповідно. Сполучників сурядності виявилось 9466, а підрядності 6173, що говорить про більшу кількість простих і сурядних речень в порівнянні з підрядними, що є ще однією з характеристик жанру кіносценаріїв.

Функція N-grams дозволила знайти загальні вирази, найбільш вживані у корпусі. Результати свідчать, що часто вживаними є такі скорочені граматичні форми: *I don't, I can't, I didn't, you're gonna*, що виявляє такі характеристики кіносценаріїв медичної тематики, як неформальність та наближеність до розмовного стилю.

Висновки. Робота з корпусом SOMS дозволила виявити такі жанрові особливості текстів медичної тематики, як сюжетотвірна роль діалогів; насиченість семантично-специфічною лексикою, що позначає учасників медичної сфери комунікації, діагнози, симптоми, медичні показники, стани пацієнтів, медичну діагностику, органи тіла, медикаменти тощо, а також наявність колокатів, що описують ситуацію як небезпечну чи проблематичну; тенденція до прагматично зумовлених семантичних змін термінологічної лексики медичної тематики, яка в межах кіносценаріїв фільмів потрапляє в поле загальноновживаної лексики; наявність ознак розмовного стилю мовлення у вигляді скорочених граматичних форм; насиченість дієсловами на позначення розумово-емоційної діяльності.

Результати проведеного нами дослідження є поштовхом для подальшого вивчення мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв фільмів медичної тематики, функціонування термінів медичної тематики в межах інших кіносценаріїв. Зазначені методи буде доцільно використати для дослідження особливостей кіносценаріїв іншої тематики, що дозволить виокремити спільну та відмінну мовно-жанрову специфіку кіносценаріїв різної тематики.

Література:

1. Даниленко В. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1977. 245 с.
2. Д'яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти. К.: Видавничий дім "Academia", 2004. 220 с.
3. Захаров В. П., Богданова С. Ю. Корпусная Лигвистика. Иркутск: ИГЛУ, 2011. 161 с.

4. Ребрушкіна І. А., Аріскіна О.Л. О разграничении понятий мотивированности и ориентированности термина (на материале лингвистической терминологии). *Знание. Понимание. Умение*. 2012. № 2. С. 208–213. ; Rebrushkina I. A., Ariskina O. L. O Razgranichenii ponyatiy motivirovannosti i orientirovannosti termina (na materiale lingvisticheskoy terminologii). *Znanie. Ponimanie. Umenie*. 2012. № 2. S. 208–213.
5. Bordwell D. *Narration in the Fiction Film*. London: Methuen; Madison: University of Wisconsin Press, 1985. 370 c.
6. Brady B. *Principles of adaptation for film and television*. Austin: University of Texas Press, 1994. 234 c.
7. Bujalková M. *Lekárska terminológia v súčasnom a historickom kontexte*, 2 nd ed. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. 94 c.
8. Kozloff S. *Overhearing film dialogue*. Berkeley: University of California Press, 2000. 332c.
9. Lüdeling A. Das Zusammenspiel von qualitativen und quantitativen Methoden in der Korpuslinguistik. *Sprachkorpora. Datenmengen und Erkenntnisfortschritt*. 2007. С. 28–48.
10. McEnery T., Wilson A. *Corpus Linguistics: An Introduction*. Edinburg: Edinburg University Press, 2001. 235 c.
11. McKee Robert. *Story: Substance, structure, style, and the principles of screenwriting*. New York: Harper-Collins Publishers, 1997. 206 c.
12. Taylor C. The language of film: Corpora and statistics in the search for authenticity. *University of Trieste miscelánea: a journal of english and american studies*, 2004. С. 71-85.

Електронні ресурси:

13. Кіносценарії. URL: <https://www.springfieldspringfield.co.uk>
14. Brown Corpus. URL: <http://clu.uni.no/icame/manuals/BROWN/INDEX.HTM>